

Martyna Szymanek

Uniwersytet Rzeszowski

BEZDOMNOŚĆ MŁODYCH LUDZI JAKO NOWY, ROSNĄCY PROBLEM SPOŁECZNY

Wprowadzenie

Zjawisko bezdomności należy do grupy problemów społecznych, które mogą dotyczyć każdego człowieka, bez względu na wiek, płeć czy pochodzenie. To zjawisko kojarzy się przede wszystkim z ludźmi w wieku powyżej 30 lat, jednak jak wykazało ogólnopolskie seminarium przeprowadzone w 2019 r., problem ten również dotyczy ludzi młodszych, tj. w przedziale wiekowym 18–26 lat. Bezdomność młodzieży traktowana jest jako nowe zjawisko społeczne, które w artykułach naukowych poruszane jest od niedawna. Organizacje pozarządowe oraz instytucje pomocowe w ostatnich latach dostrzegły zwiększającą się skalę bezdomności wśród młodych ludzi. W odpowiedzi na narastający problem zaczęły powstawać instytucje, których głównym celem jest pomoc młodym w ich trudnej sytuacji. Jedną z takich jest Fundacja PoDRUGIE.

Bezdomność młodych ludzi różni się od tej doświadczanej przez osoby dorosłe. Wynika to z innych doświadczeń czy zdobytych umiejętności niezbędnych do codziennego funkcjonowania. Kryzys braku dachu nad głową może być wywołany takimi czynnikami, jak trudna sytuacja rodzinna zmuszająca osobę młodą do ucieczki z domu, zła sytuacja ekonomiczna, brak właściwego wsparcia instytucjonalnego, ubóstwo uniemożliwiające utrzymanie mieszkania, problemy z prawem czy zażywanie środków psychoaktywnych. Osoby ze środowiska LGBTQ+

również zmagają się niejednokrotnie z brakiem bezpiecznego schronienia po ujawnieniu swojej orientacji.

Brak stabilnego zamieszkania wiąże się z szeregiem negatywnych konsekwencji, które bezpośrednio oddziałują na zdrowie fizyczne i psychiczne. Młodzi ludzie znajdujący się w kryzysie niejednokrotnie odczuwają obawę przed przyszłością, doświadczają nerwicy czy depresji. Często doprowadza to do wykluczenia i marginalizacji w społeczeństwie, co utrudnia prawidłowe funkcjonowanie wśród ludzi i wypełnianie niezbędnych ról społecznych.

Ogólnopolskie badania dotyczące bezdomnych z 2024 r. wykazały, iż w kryzysie bezdomności w Polsce żyją 31 042 osoby, gdzie 80% tej liczby to mężczyźni, 20% stanowią kobiety, 5% młodzieży poniżej 18. roku życia. Natomiast badania *Point in Time* umożliwiły poznanie liczby młodych bezdomnych w Norwegii (16%), Danii (20%) oraz Belgii (20%).

Istota i charakterystyka problemu bezdomności młodych

Bezdomność to jeden z najpoważniejszych problemów społecznych występujących od wieków i dotyczących wszystkich krajów na świecie. Nieustannie podejmowane są różnego rodzaju działania mające na celu przeciwdziałanie jego występowaniu przy jednoczesnym realizowaniu programów pomocowych dla osób znajdujących się w kryzysie. Tworzone programy pomocowe, przygotowywane zarówno przez instytucje państwowe, jak i organizacje pozarządowe czy fundacje, nie zapobiegają jednak w zupełności występowaniu tego zjawiska. Problem bezdomności wciąż pozostaje nierozwiązany. Kryzys bezdomności może dotknąć każdą jednostkę bez względu na wiek, płeć czy pochodzenie. Może być wywołany przez nagłe sytuacje życiowe, problemy finansowe, utratę pracy czy konflikty w rodzinie. Takie zdarzenia mogą doprowadzić do sytuacji, w której nie będzie możliwe zapewnienie sobie przez jednostkę stabilnego bezpiecznego miejsca do życia. Bezdomność nie dotyczy jedynie osoby bezpośrednio dotkniętej tym kryzysem, ale także całego społeczeństwa.

Charakteryzując problem bezdomności, przede wszystkim nawiązuje się do osób w wieku powyżej 30 lat, jednak zjawisko to dotyczy także ludzi w wieku 18–26 lat. Tematyka związana z bezdomnością wśród młodych ludzi jest poruszana od dość niedawna. Doświadczanie problemu braku dachu nad głową przez tę grupę kojarzono jeszcze do niedawna, tj. do drugiej dekady XXI w., z mieszkańcami Ameryki Środkowej, Południowej lub Azji. Dopiero po przeprowadzeniu w 2019 r. ogólnopolskiego seminarium poświęconego przedstawieniu m.in. przyczyn, form i możliwości udzielania wsparcia osobom młodym w kryzysie

bezdomności zaznaczono, iż ten problem dotyczy już 2 tys. osób w wieku 18–26 lat¹. Sama nowość tego zjawiska społecznego nie wynika z braku jego wcześniejszego występowania. Jak opisuje autor artykułu naukowego *Rodzinne uwarunkowania bezdomności młodzieży*, Marek A. Motyka: „Nowość tego zjawiska oznacza, że problem ten nie był wcześniej odrębnie traktowany, lub był jedynie sygnalizowany. Dopiero w ostatnich latach zjawisko to zaczęło przybierać na sile na tyle, że organizacje pozarządowe zajmujące się zapobieganiem konsekwencjom zagrożeń społecznych zaczęły je traktować jako istotny problem wymagający osobnej uwagi i strategii działań”².

W badaniach naukowych, artykułach czy książkach podkreśla się, że bezdomność młodych ludzi w znacznym stopniu różni się od bezdomności dorosłych. „Bezdomność ludzi młodych w wieku 18–25 lat zdecydowanie różni się od bezdomności osób w innych grupach wiekowych. Różne niż w przypadku ludzi dorosłych są przyczyny, konsekwencje, a także sposoby radzenia sobie z sytuacją pozostawiania bez dachu nad głową. Inne też niż w przypadku ludzi dorosłych są potrzeby, oczekiwania i zasoby młodych ludzi bezdomnych”³. Dlatego w przypadku przygotowywania programów pomocowych dla młodych bezdomnych należy dostosować je do specyfiki potrzeb, zasobów, możliwości i doświadczeń młodych, aby w efektywny sposób umożliwić im wyjście z kryzysu i rozpoczęcie nowego życia.

Dokładne zdefiniowanie problemu bezdomności jest niezwykle trudne dla badaczy i naukowców. Funkcjonujące definicje są różne, ponieważ uwarunkowane są różnymi kulturami, systemami prawnymi, standardami w danym państwie czy zjawiskami społecznymi. Wszystkie te czynniki utrudniają opracowanie jednej, uniwersalnej definicji, która swoim brzmieniem wpasowuje się do przyjętych w danej kulturze czy państwie praw, przekonań lub zasobów⁴.

W średniowieczu osoby zmagające się z brakiem dachu nad głową określano mianem *ludzi gościńca* bądź *ludzi luźnych* oraz zwalniano je z konieczności opłacania pańszczyzny. Natomiast sam termin *bezdomny* w słowniku języka polskiego zaczął funkcjonować dopiero pomiędzy XVIII a XIX w. i dotyczył ofiar wojennych i powstań⁵. W tamtym czasie używano go w stosunku do ludzi,

¹ M.A. Motyka, *Rodzinne uwarunkowania bezdomności młodzieży*, „Wychowanie w Rodzinie” 2023, t. XXX(4), s.150.

² *Ibidem*, s. 99.

³ G. Hass, *Kryzys bezdomności młodzieży jako nowe zjawisko społeczne*, „Rzeszowskie Studia Socjologiczne” 2023, nr 16, s. 84.

⁴ *Ibidem*, s. 149.

⁵ E. Krajewska-Kułak, K. Van Damme-Ostapowicz, E. Rozwadowska, J. Lewko, C.R. Łukaszuk, H.J. Rolka, M. Sierakowska, A. Szyszko-Perłowska, A. Kulmaczewska, P. Radziejewski, A. Moczydłowska, *Ocena postaw młodzieży wobec bezdomności [w:] W drodze do brzegu życia*, red. E. Krajewska-Kułak, C.R. Łukaszuk, J. Lewko, Białystok, s. 221.

którzy z różnych powodów nie posiadali stałego miejsca zamieszkania. Wtedy też powstały takie organizacje pomocowe, jak Warszawskie Towarzystwo Dobroczynności oraz Warszawskie Towarzystwo Higieny, które przede wszystkim skupiały się na pomaganiu i wspieraniu osób w kryzysie bezdomności⁶.

Jedna z najczęściej używanych definicji bezdomności zakłada, iż jest to „względnie trwały brak własnego mieszkania, dachu nad głową, odpowiedniego schronienia. To, jakie schronienie jest uznawane za odpowiednie, zależy od uwarunkowań kulturowych, społecznych, środowiskowych i ekonomicznych”⁷. Natomiast według europejskiej organizacji pozarządowej FEANTSA, która swą działalność skupia na przeciwdziałaniu ubóstwu i jego łagodzeniu pośród jednostek zagrożonych lub dotkniętych brakiem dachu nad głową, bezdomność młodzieży to sytuacja, gdzie „osoba w wieku od 13 do 26 lat doświadcza bezdomności lub mieszka w niepewnym lub nieodpowiednim mieszkaniu bez rodzica, członka rodziny lub innego opiekuna prawnego”⁸. W definicji przedstawionej przez Danutę Piekut-Brodzką „bezdomność jest stanem odnoszącym się do istoty bytu człowieka, form istnienia ludzkiego: biologicznego, psychicznego i społecznego, czyli do wyobrażeń materialnej organizacji naszej egzystencji”⁹, a według Organizacji Narodów Zjednoczonych bezdomność rozumiana jest jako „stan, w którym dana osoba lub rodzina nie ma dostępu do odpowiedniego, stabilnego i bezpiecznego miejsca zamieszkania. Może obejmować osoby żyjące w miejscach niemieszkalnych, schroniskach, instytucjach tymczasowych oraz osoby zagrożone utratą dachu nad głową”¹⁰. Jednak Roland Dobrzyniecki proponuje, aby przy definiowaniu tej tematyki uwzględniać aspekty, jakie zostały wymienione przez Michała Porowskiego, według którego „pojęcie bezdomności powinno być odnoszone do:

- wzorów obyczajowych określających sposoby zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych;
- cech jakościowych decydujących o uznaniu za mieszkanie miejsca w tym celu użytkowanego;
- przyjętych standardów, ocen i przeżyć indywidualnych, które dają poczucie posiadania mieszkania – domu”¹¹.

Organizacja Narodów Zjednoczonych skupia wiele agencji, które odpowiadają na potrzeby danych społeczności i istniejące problemy społeczne. Jedną z nich

⁶ B. Moraczewska, *Bezdomność. Definicja, problemy, rozwiązania obecne oraz historyczne odwołanie do ludzi luźnych*, „Studia Gdańskie. Wzję i Rzeczywistość” 2013, t. X, s. 114, 119.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, s. 153

⁹ *Ibidem*, s. 114.

¹⁰ United Nations, *Affordable housing and social protection systems for all to address homelessness. Report of the Secretary-General*, 2020.

¹¹ B. Moraczewska, *Bezdomność. Definicja...*, s. 114.

jest Program Narodów Zjednoczonych ds. Osiedli Ludzkich (UN-Habitat), który swoje działania realizuje w obrębie promowania zrównoważonego rozwoju miast i postuluje, aby każdy człowiek miał zapewnione prawo do właściwego mieszkania¹². Opracował on definicję bezdomności młodzieży i rozumie – jest to sytuacja, w której „osoby w wieku od 15 do 24 lat nie posiadają stałego miejsca zamieszkania i doświadczają niestabilności mieszkaniowej, co zagraża ich rozwojowi, zdrowiu oraz przyszłym możliwościom ekonomicznym”¹³. W ujęciu tym uwypuklone zostały negatywne konsekwencje, jakie wynikają z braku dachu nad głową, które bezpośrednio znajdują odzwierciedlenie w zdrowiu psychicznym, fizycznym, edukacji czy dalszych możliwościach kariery zawodowej. Na podstawie przedstawionych definicji można określić, jakie elementy są wspólne dla każdego z nich. Zalicza się do nich: brak stałego lub adekwatnego miejsca do życia, brak możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb materialnych, brak wsparcia ze strony najbliższej rodziny lub znajomych, niską samoocenę oraz zwiększone ryzyko wystąpienia przemocy czy problemów zdrowotnych¹⁴.

Doświadczanie braku stałego miejsca zamieszkania w przypadku młodzieży w swojej specyfice różni się od tego doznawanego przez ludzi dorosłych. Krótki czas trwania kryzysu, zmniejszona ilość czynników wywołujących stres, problemy ze zdrowiem fizycznym czy psychicznym oraz większa możliwość otrzymania pomocy i wsparcia ze strony społeczeństwa to jedne z różnic, jakie można przedstawić, odróżniając specyfikę bezdomności młodzieży i ludzi dorosłych¹⁵. Ze względu na obawy, wstyd czy strach młodzi ludzie zdecydowanie rzadziej podejmują decyzję, aby uzyskać niezbędną do wyjścia z kryzysu pomoc od instytucji pomocowych. Pracujący w terenie streetworkerzy, którzy pomagają ludziom poza oficjalnymi placówkami pomocowymi, podkreślają, iż udanie się do schroniska, ośrodka pomocy społecznej czy innych instytucji „jest raczej mało realne ze względu na formalno-prawne uwarunkowania, których konsekwencją może być odesłanie dziecka do domu bądź placówki opiekuńczej, którą porzucili”¹⁶. Takie podejście nie pozostaje bez dalekosiężnych konsekwencji, które mogą dotyczyć m.in. zdobycia potrzebnych umiejętności i zdolności do wypełniania we właściwy sposób ról społecznych w dorosłym życiu.

Różnice w doświadczaniu bezdomności przez młodych i dorosłych dotyczą również konsekwencji wynikających z tej sytuacji. Młodzi są w grupie większego ryzyka, jeżeli chodzi o doznawanie przemocy, nadużyć seksualnych, a także

¹² UN-Habitat, *Annual Report 2020*, United Nations Human Settlements Programme 2020.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ B. Moraczewska, *Bezdomność. Definicja...*, s. 149.

¹⁵ *Ibidem*, s. 152.

¹⁶ *Ibidem*.

częściej pojawiają się u nich problemy psychiczne, tj. depresja, stany lękowe, zespół stresu pourazowego czy trudności w nawiązywaniu i utrzymywaniu relacji¹⁷. Różnice w doświadczaniu bezdomności przez młodych i dorosłych wynikają z odmiennych czynników oraz konsekwencji, jakie te grupy ponoszą w obliczu kryzysu mieszkaniowego. Młodzież zmagająca się z brakiem stabilności emocjonalnej i wsparcia ze strony rodziny często staje w obliczu dodatkowych trudności, takich jak przemoc, marginalizacja i ograniczony dostęp do edukacji czy rynku pracy. Natomiast dorośli, choć również narażeni na utratę stabilności finansowej, mają większe możliwości samodzielnego poradzenia sobie, choć nadal borykają się z problemami związanymi z uzależnieniami i brakiem perspektyw na poprawę sytuacji życiowej.

Kryzys bezdomności wśród młodych ludzi także różni się w zależności od płci czy seksualności. Kobiety, w przeciwieństwie do mężczyzn, częściej decydują się na skorzystanie ze schronisk lub noclegowni, które w swojej ofercie jednocześnie zapewniają specjalistyczne wsparcie, tj. pomoc psychologiczną. Większa mobilizacja do skorzystania z oficjalnej pomocy wynika w ich przypadku m.in. z obawy przed przemocą seksualną, gdyż młode kobiety niemające bezpiecznego dachu nad głową są bardziej narażone na doznanie gwałtu, przez co żyją w nieustannym lęku. Z kolei młodzi mężczyźni w większym stopniu narażeni są na przemoc fizyczną. Częściej mogą być oni świadkami tych zachowań przemocowych, co też wpływa na ich dobrostan psychiczny¹⁸.

Przeżywanie kryzysu bezdomności przez osoby nieheteronormatywne w Polsce nie jest tematem poruszonym oddzielnie w artykułach czy opracowaniach naukowych, natomiast w 2021 r. Magdalena Świder przygotowała część informacji do raportu dotyczącego ich sytuacji społecznej. Znalazło się w nim m.in. stwierdzenie, iż „osoby nieheteronormatywne, które doświadczyły bezdomności, są bardzo młode, mniej wykształcone i mieszkają w mniejszych miejscowościach. Wiele z tych osób migruje do wielkich ośrodków miejskich z nadzieją na znalezienie akceptacji i pomocy”¹⁹.

Nieodłącznie z bezdomnością wiąże się proces stawania się „bezdomnym”, w trakcie którego jednostka uświadamia sobie, iż pozostaje bez dachu nad głową. Jest to proces złożony i długotrwały, a na jego wystąpienie wpływa szereg przyczyn indywidualnych i społecznych. Bezdomność nie następuje w wyniku jednorazowego incydentu, ale na jej wystąpienie wpływa stopniowe pogarszanie się sytuacji życiowej. Proces stawania się bezdomnym obejmuje trzy etapy:

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ R. Szczepanik, *Młodzi dorośli w kryzysie bezdomności. Na marginesie polskiego systemu zapobiegania zagrożeniom społecznym*, „Resocjalizacja Polska” 2023, nr 25, s. 109.

¹⁹ *Ibidem*.

- a) doświadczanie braku miejsca;
- b) punkt zwrotny;
- c) niedopasowanie w placówkach dla bezdomnych²⁰.

Etap pierwszy, czyli doświadczanie braku miejsca, to pierwszy moment, w którym jednostka uświadamia sobie, że pozostaje bez bezpiecznego, stałego miejsca do pobytu. Młodzi ludzie dość efektywnie potrafią odnaleźć się w tej sytuacji, stosując strategie zaradcze i znajdują alternatywnie miejsce, gdzie mogą się schronić. Zwracają się po pomoc do najbliższych – znajomych bądź rodziny. W zależności od relacji i sytuacji mogą przebywać u nich przez dłuższy lub krótszy okres. Z czasem młodzi odnajdują się w nowej sytuacji i wiedzą, w jakich miejscach mogą przebywać nocą, schronić się czy odpocząć.

Kolejny etap, czyli punkt zwrotny, następuje po kilku/kilkunastu miesiącach pozostawania bezdomnym, kiedy osoby zaczynają rozumieć swoją sytuację i z czym się zmagają. Charakterystycznym momentem bycia bezdomnym jest trafienie do schroniska. Wiąże się z tym szereg sprzecznych emocji, tj. radość, ulga z powodu możliwości „zaspokojenia podstawowych potrzeb, jak ciepły posiłek, możliwość umycia się i położenia do łóżka”²¹.

Ostatni etap to niedopasowanie w placówkach dla bezdomnych. Młodzi po dość krótkim okresie przebywania w schronisku zaczynają odczuwać dyskomfort i niedopasowanie do tej placówki. Nie potrafią odnaleźć się w tej rzeczywistości, codziennej monotonii. Poczucie odmienności młodych w takich placówkach wynika m.in. z dużej różnicy wieku pomiędzy znajdującymi się tam potrzebującymi. Są to głównie ludzie dorośli, starsi, którzy oczekują ciszy i spokoju. Natomiast młodzi są głośni, potrzebują pozytywnych emocji, więcej poświęconego im czasu oraz aktywności. Pobyt w takich miejscach może wywoływać u nich poczucie braku perspektyw na przyszłość, możliwości realizowania swojego potencjału i zastoju²².

W XXI w. bezdomność nadal występuje, a jej zakres zaczyna w coraz szerszym stopniu dotyczyć młodych ludzi w przedziale wiekowym 18–26 lat. Jest to problem społeczny, który wynika z różnych czynników indywidualnych i społecznych. Młodzi pozostający bez dachu nad głową mogą się zmagać z dodatkowymi trudnościami, tj. brakiem wsparcia, możliwości nabycia niezbędnych umiejętności i zasobów do dorosłego życia i właściwego wypełniania ról społecznych. Podejmują oni działania, aby nie wyróżniać się z tłumu, a ich problem nie był widoczny dla osób trzecich. Unikają zwracania się po pomoc do oficjalnych placówek pomocowych, jednak mimo wszystko kobiety częściej są w stanie

²⁰ *Ibidem*, s. 109–110.

²¹ *Ibidem*, s. 110.

²² *Ibidem*.

przełamać lęk i poprosić o wsparcie, w przeciwieństwie do mężczyzn. Bezdomność młodych to istotny problem społeczny, któremu trzeba przeciwdziałać, ponieważ dotyczy ludzi, których są w okresie rozwoju. Dlatego niezwykle ważne jest poruszanie tej kwestii w publikacjach naukowych czy mediach masowych, aby rozwijać dostępne programy wsparcia, mieszkalnictwa oraz przeciwdziałać ich wykluczeniu społecznemu.

Główne przyczyny bezdomności

Bezdomność wśród młodych ludzi jest zjawiskiem społecznym, które ze względu na specyfikę i złożoność może być wywołane przez szereg czynników. Bezdomność młodych różni się od tej doświadczanej przez osoby dorosłe, dlatego czynniki wywołujące ów kryzys są odmienne. Młodzi ludzie, którzy dopiero zaczynają nowy etap życia, często znajdują się w niekorzystnej sytuacji, która utrudnia im dostosowanie się do nowych warunków. Wywołane jest to przez ich trudną sytuację życiową spowodowaną procesami rodzinnymi, instytucjonalnymi czy ekonomicznymi. Bezdomność jako kryzys w życiu człowieka wpływa bezpośrednio na jego codzienne funkcjonowanie oraz wiele sfer życia. Można wymienić tutaj m.in. sferę psychologiczną, zdrowotną, zawodową, mieszkaniową i socjalno-bytową²³.

Pojęcie *bezdomność* jest wieloaspektowe i złożone. W literaturze naukowej poświęconej temu zjawisku podkreśla się, iż „bezdomność ludzi młodych w wieku 18–25 lat zdecydowanie różni się od bezdomności osób w innych grupach wiekowych. Różne niż w przypadku ludzi dorosłych są przyczyny, konsekwencje, a także sposoby radzenia sobie z sytuacją pozostawiania bez dachu nad głową”²⁴. Wynika to z tego, iż każdy człowiek jako indywidualna jednostka posiada własną historię życia, która jednocześnie wiąże się z różnymi doświadczeniami, zasobami materialnymi czy osobistymi. Ze względu na bagaż doświadczeń, jaki zdobywa człowiek przez całe życie, każdy posiada inną wytrzymałość emocjonalną na wszelkiego rodzaju kryzysy czy trudności, a także niezbędne do codziennego funkcjonowania umiejętności społeczne zdobyte poprzez interakcje z danym środowiskiem²⁵.

Przyczyny wywołujące bezdomność młodych mogą wynikać z negatywnych doświadczeń z okresu dzieciństwa oraz dorastania, które powodują, iż młodzi ludzie mają trudność w dostosowaniu się do potrzeby wysuwanych przez rynek

²³ Model. *Gminny standard wychodzenia z bezdomności*, red. R. Stenka, P. Olech, Ł. Browarczyk, Gdańsk 2014, s. 24–25.

²⁴ *Ibidem*, s. 84.

²⁵ *Ibidem*.

mieszkaniowy i pracy. Według Magdaleny Mostowskiej można wyróżnić pięć elementów, które zwiększają ryzyko wystąpienia kryzysu braku miejsca zamieszkania. Zalicza się do nich:

- a) dorastanie w rodzinie dysfunkcjonalnej, często patologicznej;
- b) uzależnienia;
- c) choroby psychiczne;
- d) opuszczenie placówki lub rodziny zastępczej;
- e) brak oparcia w najbliższej rodzinie²⁶.

W publikacjach naukowych wskazuje się, że do czynników powodujących bezdomność zalicza się „ubóstwo uniemożliwiające utrzymanie mieszkania, ale także prowadzące do doświadczania takiego kryzysu trudności w relacjach partnerskich, problemy w szkole, nadużywanie środków psychoaktywnych, nieplanowane ciążę, konflikty z prawem, czasami presja rówieśnicza, a nawet pragnienie przygody”²⁷.

Częstym powodem bezdomności są różnego rodzaju problemy rodzinne, w konsekwencji których młodzi decydują się na opuszczenie miejsca zamieszkania – doznawanie przemocy (fizycznej, psychicznej, seksualnej) czy zaniechania. Brak wsparcia emocjonalnego, finansowego, rozwód rodziców czy kłótnie także wymuszają na młodych ludziach konieczność opuszczenia domu²⁸. W raporcie *Problem bezdomności młodzieży i młodych dorosłych w Warszawie. Diagnoza sytuacji z roku 2015* pojawia się wątek poruszający kwestię tego, co skłania młodych do ucieczki z domu. Przedstawiono wypowiedzi respondentów, w których tłumaczą oni swoje motywacje: „Ojciec traktował mnie jak worek treningowy. Od niego zresztą zarobiłem nożem pod oko. Wszystko mi po prostu zwisało z tego oka. I wtedy poszedłem do szkoły, i po szkole już nie wróciłem do domu”. Odpowiedzi badanych wskazały, że zdarzały się sytuacje, w których to sami rodzice decydowali się na wyrzucenie z domu swoich dzieci. Podjęcie tej decyzji wynikało m.in. z założenia nowej rodziny czy braku wystarczających środków finansowych na utrzymanie wszystkich członków rodziny²⁹.

Karolina Gajda w pracy *Ścieżki bezdomności młodych bezdomnych krakowskich* dzieli przyczyny bezdomności na dwie kategorie: społeczne i jednostkowe. Do przyczyn społecznych zalicza „sferę mieszkaniową (np. brak tanich mieszkań i lokali socjalnych), prawną (np. eksmisje bez prawa do lokalu socjalnego),

²⁶ M. Mostowska, *Przegląd problematyki bezdomności młodzieży* [w:] *Pokonać bezdomność 2022. Ku deinstytucjonalizacji*, red. J. Wilczek, Zabrze 2022, s. 135–137.

²⁷ *Ibidem*, s. 153.

²⁸ M. Tędziągowska, W. Gola, K. Rżanek, P. Woźniakowska, *Problem bezdomności młodzieży i młodych dorosłych w Warszawie. Diagnoza sytuacji*, Warszawa 2015, s. 30.

²⁹ *Ibidem*.

instytucjonalną (np. niewydolność systemu pomocy społecznej, instytucji opiekuńczych i resocjalizacyjnych, służby zdrowia), polityczno-ekonomiczną (niewydolna polityka społeczna, transformacja ustrojowa, zła sytuacja ekonomiczna kraju), zawodową (bezrobocie, niskie zasiłki dla bezrobotnych, brak odpowiednich programów na rynku pracy) oraz ubóstwo³⁰, natomiast do drugiej kategorii zalicza: uzależnienia, problemy w rodzinie, wykluczenie, poczucie osamotnienia, brak wsparcia, odbywanie kary z zakładach karnych, choroby psychiczne. Jest to tzw. dychotomia przyczyn, która zdaniem niektórych badaczy jest nieprawidłowa, ponieważ nadmiernie upraszcza obraz rzeczywistości³¹. Istnieje także bezdomność z wyboru, czyli sytuacja, w której niektóre jednostki z własnej woli decydują się na odrzucenie ogólnie przyjmowanych norm społecznych. Reprezentują one typ „człowieka o specyficznych predyspozycjach osobowościowych, przekonaniach, które nie pozwalają mu nigdzie osiedlić się na stałe, zdomowić; jest to typ wiecznego wędrowca, tułacza, który odrzucił normy społeczne”³². Kwestia ta nie jest często poruszana przez badaczy zajmujących się bezdomnością, ponieważ przez to w opinii społecznej zaczyna panować przekonanie, iż bezdomność to sytuacja, w przypadku której kryzys ten nie jest aż tak poważny i nie wynika ze złego losu czy innych czynników zewnętrznych zmuszających jednostkę do życia bez stałego miejsca zamieszkania³³.

Młodzi ludzie doznają kryzysu bezdomności również z powodu niewystarczającego systemu pomocy. Odnosi się to przede wszystkim do młodzieży opuszczającej placówki pieczy zastępczej, ośrodki leczenia uzależnień czy zakłady karne. Osoby wychowujące się w takich placówkach są w większym stopniu narażone na doznawanie przemocy, sięganie po substancje psychoaktywne czy dołączanie do niewłaściwych środowisk³⁴.

Kryzys bezdomności może dotknąć też mniejszości należące do społeczności LGBTQ+. Osoby te zmagają się z szeregiem nieprzyjemnych konsekwencji po ujawnieniu swojej orientacji. Zostają odrzucone przez najbliższe środowisko, znajomych, przyjaciół, a nawet wyrzucone z domów rodzinnych³⁵. Natomiast w najtrudniejszej sytuacji znajdują się osoby transpłciowe. W ich przypadku pojawia się pewien schemat reakcji otoczenia, trudności i ograniczeń, z jakimi

³⁰ K. Gajda, *Ścieżki bezdomności młodych bezdomnych krakowskich*, „Youth in Central and Eastern Europe” 2020, vol. 7, no. 11, s. 83.

³¹ *Ibidem*.

³² M. Pisarska, *Miejskie schronisko dla bezdomnych kobiet*, „Praca Socjalna” 1993, nr 4, s. 39.

³³ E.M. Truskołaska, *Kryminologiczne aspekty bezdomności*, rozprawa doktorska napisana w Katedrze Prawa Karnego i Kryminologii (Zakład Prawa Karnego) Uniwersytetu w Białymstoku pod kierunkiem naukowym prof. zw. dr. hab. E.W. Pływaczewskiego, 2018, s. 49.

³⁴ *Ibidem*, s. 153.

³⁵ *Ibidem*.

muszą sobie poradzić. Początkowo dochodzi do odrzucenia ze strony otoczenia po ujawnieniu swojej orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej – ich „odmienność” nie jest akceptowana przez innych. Osoby transpłciowe mogą doświadczyć także dużego obciążenia emocjonalnego, które wynika z pojawiających się obaw przed reakcją otoczenia na przedstawienie swoich oczekiwań co do wsparcia i potrzeb. Do grupy tych doświadczeń zalicza się również doznawanie zachowań przemocowych ze strony innych ludzi. Najczęstsze i najbardziej raniące są te, które bezpośrednio podważają oraz godzą w ujawnioną tożsamość osób transpłciowych³⁶.

W artykule naukowym *Rodzinne uwarunkowania bezdomności młodzieży* przedstawione zostały wyniki badań, których celem było poznanie przyczyn pozostania bez dachu nad głową przez młodych ludzi, sposobów radzenia sobie z tym kryzysem oraz przyczyn zgłoszenia się do Fundacji PoDRUGIE. Wywiady były przeprowadzane przez okres 2 lat, a liczba respondentów wyniosła 35. Dzięki temu zebrano materiał empiryczny, dzięki któremu udało się zbadać, jakie są najczęstsze przyczyny wystąpienia bezdomności³⁷. Uzależnienia od substancji psychoaktywnych przez obojga bądź jednego z rodziców to jeden z czynników powodujących kryzys bezdomności. Wskazana została także przemoc domowa ze strony partnerów rodziców biologicznych. Niekiedy doprowadzało to do rozpadu rodziny, który skutkowało wystąpieniem kolejnych problemów i obciążenia emocjonalnego. Wychowywanie poza rodziną biologiczną czy poczucie osamotnienia również zostały wskazane jako przyczyna wystąpienia bezdomności. Jak zaznacza autor artykułu, prawie każdy z badanych wskazał, iż doświadczył „bolesnego poczucia osamotnienia, braku wsparcia, krzywdy, braku sterowalności w życiu”³⁸.

Podsumowując, zjawisko bezdomności młodych ludzi różni się od bezdomności ludzi dorosłych zarówno pod względem przyczyn, konsekwencji, jak i samych potrzeb przedstawianych przez osoby dotknięte tym kryzysem. Kluczowymi elementami wpływającymi na wystąpienie bezdomności są problemy rodzinne, uzależnienia od środków psychoaktywnych, brak odpowiedniego wsparcia instytucjonalnego czy przygotowania do samodzielnego życia po opuszczeniu pieczy zastępczej. Dodatkowo brak pracy czy utrudniony dostęp do odnalezienia się na rynku mieszkaniowym komplikują młodym samodzielne życie. Przyczyny bezdomności młodych są wielowymiarowe i złożone. Szczególnie narażone są jednostki wychowujące się w ubóstwie czy osoby nieheteronormatywne, które często spotykają się z odrzuceniem ze strony najbliższej rodziny i otoczenia.

³⁶ M. Granosik, M. Motyka, R. Szczepanik, *Bezdomność młodzieży i młodych dorosłych w Polsce*, Warszawa 2023, s. 54.

³⁷ *Ibidem*, s. 155–156.

³⁸ *Ibidem*, s. 161.

Konsekwencje życia w kryzysie bezdomności

Bezdomność młodych dorosłych to problem o wieloaspektowych konsekwencjach, obejmujących zarówno sferę zdrowia psychicznego i fizycznego, sytuację społeczną, jak i ekonomiczną jednostek. Młode osoby zmagające się z brakiem dachu nad głową muszą stawiać czoła wielu wyzwaniom i trudnościom. Należą do nich: ograniczony dostęp do zdobywania wykształcenia, brak stałej pracy czy problemy w nawiązywaniu i utrzymaniu relacji z innymi ludźmi. Prowadzi to do pogłębienia się marginalizacji oraz wykluczenia społecznego jednostek, co uniemożliwia ich pełne funkcjonowanie w społeczeństwie i wypełnianie ról społecznych. Brak bezpiecznego i stabilnego miejsca zamieszkania może być przyczyną uzależnienia od środków psychoaktywnych czy zwiększonego ryzyka występowania przemocy³⁹.

Bezdomność ze względu na swoją złożoność i bezpośrednie oddziaływanie na życie jednostki powoduje problemy w dostępie do podstawowej opieki medycznej oraz zwiększa ryzyko wystąpienia konfliktów z prawem. Dlatego też wszelkie instytucje mogące mieć wpływ na losy tej grupy powinny podjąć kompleksowe działania, aby umożliwić młodym dorosłym sprawne wyjście z kryzysu, rozpoczęcie nowego życia oraz reintegrację społeczną.

Wyrzucenie z domu bądź samodzielna ucieczka są głównymi przyczynami doświadczania przez młodych kryzysu bezdomności. Sytuacja ta powoduje nie tylko brak miejsca zamieszkania, ale jednocześnie zerwanie relacji rodzinnych i przyjacielskich. Może wpływać również na trudności w wywiązywaniu się z obowiązków szkolnych czy konieczność wcześniejszego rozpoczęcia dorosłego życia. Stanowi to wyzwanie dla młodych, którzy często nie są jeszcze przygotowani do prowadzenia samodzielnego życia. „Niewielu młodych ludzi opuszcza dom z wiedzą o tym, jak wynająć i utrzymać mieszkanie, znaleźć pracę (zwłaszcza taką, która nie jest ślepą uliczką i nie oferuje jedynie minimalnego wynagrodzenia), kontynuować naukę, kupować i przygotowywać jedzenie, opłacać rachunki, a nawet umawiać się na wizyty lekarskie”⁴⁰.

W młodości, kiedy to następuje okres dojrzewania – zarówno ten fizyczny, poznawczy, jak i tożsamościowy – wielu ludzi doświadcza trudności. Zastanawiają się oni nad tym, jakie życie chcą prowadzić, nad swoją przyszłością. Wielu zмага się z tymi dylematami przez lata, jednak w przypadku młodych ludzi w kryzysie bezdomności sytuacja wygląda inaczej. Muszą oni dość szybko podejmować decyzje przy jednoczesnym braku odpowiedniego wsparcia i pomocy w tym procesie⁴¹.

³⁹ S. Gaetz, B. O’Grady, S. Kidd, K. Schwan, *Youth Homelessness in Canada: Implications for Policy and Practice*, Canadian Homelessness Research Network Press 2013.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 3.

⁴¹ *Ibidem*.

W 2006 r. odbyła się pierwsza krajowa konferencja w St. John's, Newfoundland pt. „Beyond the Street” poświęcona tematyce bezdomnej młodzieży. Raport przygotowany z konferencji poruszał kwestie związane z doświadczeniami, konsekwencjami czy trudami życia w kryzysie. „Większość bezdomnych młodych ludzi nie ukończyła szkoły średniej, co ogranicza możliwości zdobycia wykształcenia, zatrudnienia oraz dostępu do odpowiedniego, przystępnego cenowo i dostępnego mieszkania. Wielu z nich doświadczyło przemocy fizycznej, seksualnej i/lub emocjonalnej, uzależnienia, chorób psychicznych oraz niestabilności rodzinnej”⁴². Pojawiające się konflikty rozwiązywane są przez nich przy użyciu przemocy, co wywołując niebezpieczeństwo dla nich samych i otoczenia. „Im dłużej młodzież pozostaje bezdomna, tym gorsze stają się jej zdrowie i szanse na przyszłość”⁴³.

Po utracie domu młodzi muszą poradzić sobie z wieloma stresorami, mając ograniczone zasoby oraz możliwości. W większym stopniu mogą doświadczać nierówności społecznych czy zdrowotnych⁴⁴. Odczuwają lęk przed przyszłością, który momentami nie pozwala na podjęcie jakichkolwiek decyzji. Aby przetrwać, tworzą różne strategie polegające na przygotowaniu codziennych rutyn, uczą się, w jaki sposób zarobić pieniądze, czy tworzą tzw. rodziny uliczne⁴⁵.

Bezdomność przede wszystkim wiąże się z brakiem bezpiecznego i stałego miejsca zamieszkania, jednak w raporcie przygotowanym przez Martę Czapnik-Jurak pojawia się informacja, iż młode osoby nie określają swojej sytuacji tylko przez brak tego miejsca. Dom ma dla nich znaczenie wyłącznie praktyczne, dlatego nie zależy im szczególnie na trwałym dachu nad głową. Traktują oni miejsce zamieszkania jako bazę ułatwiającą codzienne funkcjonowanie – głównie jako przestrzeń do odpoczynku po pracy oraz zadbania o higienę⁴⁶. Doznają piętna zwielokrotnionego, jednak to nie bezdomność jest głównym elementem. Cięży na nich głównie stereotyp ukształtowany przez przeszłość: wychowanie w domu dziecka, pobyt w placówce wychowawczej oraz doświadczenie biedy i agresji⁴⁷.

Młodzi ludzie, którzy nie doświadczyli kryzysu bezdomności i nie zmagają się z ogromnym stresem i problemami, są w mniejszym stopniu narażeni na wystąpienie problemów natury psychicznej czy uzależnień od środków psychoaktywnych,

⁴² Raining the Roof, *Youth homelessness in Canada. The Road to solutions*, s. 13.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ J.Z. Wang, S. Mott, O. Magwood, C. Mathew, A. Mclellan, V. Kpade, P. Gaba, N. Kozloff, K. Pottie, A. Andermann, *The impact of interventions for youth experiencing homelessness on housing, mental health, substance use, and family cohesion: a systematic review*, „BMC Public Health” 2019, no. 19(1), art. 1528.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 14.

⁴⁶ M. Czapnik-Jurak, *Warszawska diagnoza sytuacji mieszkaniowej młodzieży w wieku 17–25 lat zagrożonej lub dotkniętej bezdomnością – raport z badania*, Warszawa 2019, s. 38.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 34–36.

w przeciwieństwie do rówieśników zmagających się z brakiem dachu nad głową. „W Kanadzie badania wykazały, że życie na ulicy wiąże się z niedożywieniem, wiktylizacją, używaniem i nadużywaniem substancji psychoaktywnych oraz ograniczonym dostępem do opieki zdrowotnej i innych usług, co ma szkodliwy wpływ na zdrowie”⁴⁸. Natomiast „doświadczenia Fundacji PoDRUGIE pokazują także, że wielu młodych dorosłych w kryzysie bezdomności boryka się z nerwicami i depresjami, które są konsekwencją traumatycznych doświadczeń związanych z nadużyciami czy uzależnieniami”⁴⁹. To właśnie problemy ze zdrowiem psychicznym stanowią największy odsetek. Instytucje pomocowe, organizacje pozarządowe czy fundacje świadczące usługi dla grupy młodych bezdomnych starają się wspierać i pomagać jednostkom w przezwyciężeniu problemów psychicznych⁵⁰.

Dbanie o higienę osobistą jest jedną z podstawowych potrzeb każdego człowieka zapewniającą jednocześnie lepszy stan fizyczny i psychiczny. Brak miejsca zamieszkania powoduje problemy z utrzymywaniem wysokiej higieny osobistej, przez co osoby bezdomne mają gorszy dostęp do opieki dentystycznej, problemy z zachowaniem zdrowej jamy ustnej czy ogólnej higieny osobistej. Na podstawie badań prowadzonych w Kandzie w 2015 r. przez agencje udzielające pomocy młodym bezdomnym widać, że problem z utrzymaniem higieny osobistej zgłosiła około jedna trzecia badanych, 27,1% grupy badawczej miało okazję do wzięcia prysznica raz w tygodniu, 26,6% raz w tygodniu miało okazję umyć zęby, natomiast 33,4% miało możliwość przebrać się w czyste ubrania⁵¹.

W okresie dojrzewania i młodości istotne do prawidłowego rozwoju i zachowania zdrowia jest dostarczanie organizmowi niezbędnych wartości odżywczych w spożywanych posiłkach. Jak wskazują badania, osoby dotknięte kryzysem bezdomności są narażone na niedożywienie. „Młodzi ludzie w kryzysie bezdomności rzadko mają dostęp do właściwego odżywiania, niezależnie od tego, czy otrzymują żywność z organizacji charytatywnych, czy zdobywają ją dzięki własnym dochodom. Brak odpowiedniego dostępu do pożywienia nie tylko pogarsza stan zdrowia, ale także prowadzi do obniżenia poziomu energii”⁵². Niewłaściwa dieta może również prowadzić do negatywnych konsekwencji w zakresie zdrowia psychicznego. 46,3% respondentów w badaniach

⁴⁸ M. Kist, P. Erickson, *Substance Use & Mental Health Problems among Street-involved Youth: The Need for a Harm Reduction Approach* [w:] *Youth Homelessness in Canada: Implications for Policy and Practice*, red. S. Gaetz, B. O’Grady, S. Kidd, K. Schwan, Toronto 2013, s. 185.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 107.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 108.

⁵¹ S. Gaetz, B. O’Grady, S. Kidd, K. Schwan, *Whtouh a Home: The National Youth Homelessness Survey*, Canadian Observatory on Homelessness Press 2016, s. 62.

⁵² *Ibidem*.

realizowanych przez agencje pomocowe w Kandzie wskazało, że jedynie raz na tydzień bądź rzadziej ma dostęp do wysokowartościowej żywności⁵³.

Wykluczenie społeczne oraz marginalizacja są powiązane ze zjawiskiem bezdomności i mogą być rozpatrywane w różnych kontekstach jako konsekwencje, przejawy bądź przyczyny jego wystąpienia. Według Marii Jarosz wykluczenie społeczne oznacza „izolację dobrowolną bądź częściej wymuszoną uwarunkowaniami zewnętrznymi (biedą, bezrobociem, odmiennym kolorem skóry, religią, kalectwem, nieakceptowanym przez środowisko zachowaniem czy preferencjami seksualnymi)”⁵⁴. Pojawiająca się izolacja wzmacnia istniejące podziały w społeczeństwie, które wpływają na zwiększenie poczucia wykluczenia społecznego i marginalizacji. Z tym zjawiskiem wiąże się życie poza dostępem do oferowanych praw i przywilejów społeczeństwa oraz procesualny przebieg stawania się osobą marginalizowaną, kształtowany w ramach zajmowanego przez jednostkę miejsca w danej strukturze społecznej, oczekiwania oraz osobiste doświadczenia. Procesualny charakter wykluczenia społecznego uwidacznia się wśród młodych ludzi doświadczających bezdomności. Zdaniem Zbigniewa Galora wykluczenie społeczne oraz pogłębiający się proces marginalizacji jednostki ogranicza jej możliwości zaspokajania podstawowej potrzeby przynależności, akceptacji oraz rozwijania i zdobywania niezbędnych umiejętności społecznych. Te zjawiska mogą też „prowadzić do alienacji, czyli wyobcowania jednostki w jej różnych rolach społecznych (pracownika, konsumenta, obywatela)”⁵⁵.

Poczucie zagrożenia, osamotnienia, utraty życia lub zdrowia często towarzyszy ludziom znajdującym się w kryzysie bezdomności. Pojawia się obawa przed przyszłością, tym, jak będzie ona wyglądać, czy uda się pokonać zaistniały kryzys i zacząć prowadzić satysfakcjonujące życie. Młodym brakuje poczucia sprawczości, pewności siebie, umiejętności planowania następnych działań na drodze do dalszego zdobywania wykształcenia czy doświadczenia zawodowego, które są jednymi z najważniejszych czynników zapobiegających występowaniu wykluczenia społecznego⁵⁶. Brak odpowiedniego wykształcenia jest jednym z elementów powodujących trudności w znalezieniu pracy i usamodzielnieniu się w kwestii finansowej⁵⁷.

⁵³ *Ibidem*, s. 62–63.

⁵⁴ M. Jarosz, *Obszary wykluczenia tu i teraz* [w:] *Nieobecność społeczna. W poszukiwaniu sensów i znaczeń*, red. Z. Galor, B. Goryńska-Bittner, Poznań 2012, s. 99.

⁵⁵ Z. Galor, *Nowa alienacja: kiedy wykluczeni stają się zmarginalizowani?* [w:] *Společnie wykluczeni. Niewygodni, nienormatywni, nieprzystosowani, nieadekwatni*, red. A. Kłonkowska, M. Szulc, Gdańsk 2013, s. 31.

⁵⁶ M. Jarosz, *Obszary wykluczenia...*, s. 107.

⁵⁷ K.M. Wasilewska-Ostrowska, *Bezdomność – młodzież – pomoc – deinstytucjonalizacja* [w:] K.M. Wasilewska-Ostrowska, A.M. Kola, B. Borowska-Beszta, *Bezdomność. Raport z pedagogicznych badań jakościowych*, Toruń 2022, s. 30.

W obliczu tak poważnych konsekwencji, jakie niesie ze sobą bezdomność, niezbędne staje się wprowadzenie skutecznych strategii, które mogą pomóc osobom dotkniętym tym zjawiskiem w radzeniu sobie z kryzysem. Stosowane metody, techniki czy strategie są w mniejszym lub większym stopniu rozumiane przez jednostkę. Jedną z wykorzystywanych strategii jest strategia kamuflażu polegająca na ukrywaniu w jak najlepszy sposób swojej sytuacji. Młodzi starają się dbać o higienę osobistą, chodzić w czystych ubraniach, pozostają w miejscach, gdzie znajdują się rówieśnicy. Dbanie o wizerunek zewnętrzny spełnia dwie funkcje. Po pierwsze, „jest sposobem na nieutożsamianie się z populacją osób bezdomnych”⁵⁸, a po drugie, umożliwia zdobywanie pieniędzy i rzeczy niezbędnych do przetrwania na ulicy. Niektórzy swoją sytuację traktują jako jeden ze stylów życia, tym samym akceptując sytuację, w jakiej się znajdują. Kolejną metodą wykorzystywaną do radzenia sobie z kryzysem jest sięganie po środki psychoaktywne lub zaprzeczanie, racjonalizowanie czy koloryzowanie zaistniałej sytuacji⁵⁹. Natomiast „w okresie letnim młodzież bezdomna często podejmuje sezonowe zatrudnienie w rejonach turystycznych, co wiąże się wówczas z pozyskaniem tymczasowego zakwaterowania”⁶⁰. Wymienione metody radzenia sobie z bezdomnością są niezwykle ważne w przezwyciężeniu problemu.

Bezdomność jest poważnym zjawiskiem społecznym niosącym ze sobą szereg negatywnych konsekwencji bezpośrednio wpływających na życie. Osoby zmagające się z brakiem stałego, bezpiecznego miejsca zamieszkania muszą mierzyć się z licznymi trudnościami zdrowotnymi, zarówno fizycznymi, jak i psychicznymi, co często prowadzi do ich przedwczesnej śmierci. Brak stabilnego miejsca zamieszkania skutkuje marginalizacją i wykluczeniem społecznym, utrudniając powrót do właściwego funkcjonowania w społeczeństwie i wypełniania ról społecznych.

Kryzys bezdomności wśród młodzieży – skala zjawiska

Zjawisko bezdomności ze względu na swoją specyfikę jest trudne do dokładnego określenia pod względem skali⁶¹. Odnosi się ono zarówno do bezdomności wśród młodych ludzi, jak i pozostałego grona osób doznających braku dachu nad głową. Sama tematyka bezdomności jest szeroko przedstawiana w artykułach,

⁵⁸ *Ibidem*, s. 88.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 88–89.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 89.

⁶¹ E. Szczygieł, *Analiza danych zastanych dotyczących zjawiska bezdomności wśród dzieci i młodzieży w Polsce*, „Problemy Dzieci” 2013, nr 1, s. 3.

książkach czy badaniach naukowych, jednak rzadko skupiają się one na perspektywie młodych osób. Wiąże się to z niską świadomością społeczeństwa na temat tego, jak poważne są skutki i konsekwencje pozostawania bezdomnym przez młodych ludzi w najważniejszym okresie ich życia⁶².

Problem związany z precyzyjnym przedstawieniem skali bezdomności młodych można podzielić na dwie kategorie, tj. niewidzialność ilościową i niewidzialność jakościową. Miejsca, w których młodzi ludzie decydują się na spotkania, wpływają na trudności w rozpoznawaniu zjawiska zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Są oni niewidoczni dla placówek pomocowych ze względu na to, iż nie chcą zgłaszać się po oficjalną pomoc, unikają takich miejsc. Starają się w jak największym stopniu nie wyróżniać się z tłumu – dla przechodniów ich kryzys nie jest widoczny od razu, ponieważ „ich ciała nie są jeszcze zniszczone życiem w ekstremalnych warunkach”⁶³. Ubierają się w niezniszczone, modne ubrania, zachowują higienę osobistą. Najczęściej przebywają w kawiarniach bądź galeriach handlowych, aby schronić się przed zimnem, a także mieć dostęp do sieci Wi-Fi.

Istnienie problemów z rozpoznaniem młodych w kryzysie przyznają nawet sami pracownicy służb publicznych czy streetworkerzy. Młodzi w kryzysie podejmują wiele działań, aby ich problemy nie były widoczne dla osób postronnych, co wpływa w znacznym stopniu na możliwość rozpoznania skali zjawiska. Wynika to ze specyficznej migracji młodych. Miejsca, w których przebywają, spędzają razem czas, często ulegają zmianie, co rzutuje na ich nieuchwytność dla systemu⁶⁴. W ten sposób należy rozumieć niewidoczność jakościową. Skala zjawiska bezdomności w Polsce nie jest znana całkowicie, a wynika to m.in. z różnych istniejących definicji dotyczących tego zjawiska. Najczęściej liczbę osób żyjących w kryzysie bezdomności określa się na podstawie ilości zgłoszeń i udzielonej pomocy przez placówki pomocowe, jednak nie wszyscy korzystają z takiej pomocy. Dotyczy to głównie młodych ludzi bezdomnych, które „celowo omijają instytucje pomocowe, poszukując innych rozwiązań. Znajdują nocleg u znajomych, najmują pokoje w hostelach, chowają się na squotach”⁶⁵. Widoczne jest obniżenie wieku osób żyjących bez dachu nad głową, które spowodowane jest chęcią doświadczenia takiego życia przez młodzież. Samo identyfikowanie młodzieży bezdomnej jest skomplikowane, ponieważ stosują oni wiele metod, aby byli niewidoczni dla systemu pomocy⁶⁶.

⁶² M. Czapnik-Jurak, *Warszawska diagnoza...*, s. 30.

⁶³ *Ibidem*, s. 102.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 102–103.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 102.

⁶⁶ *Ibidem*.

Jednym z dostępnych źródeł informacji dotyczących zjawiska bezdomności młodych ludzi jest ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych realizowane od 2009 r. co 2 lata. Znajomość skali tego problemu jest istotna, ponieważ dzięki temu możliwe będzie dodanie działań pomocowych dla osób bezdomnych w gminnych strategiach rozwiązywania problemów społecznych oraz dostosowanie liczby schronisk, noclegowni czy innych placówek wspierających te osoby. Aby badanie mogło być przeprowadzone właściwie i bez komplikacji, niezbędne jest zaangażowanie w te działania wszelkich możliwych służby, tj. „pracowników policji, straży gminnej lub miejskiej, centrów zarządzania kryzysowego, pracowników ośrodków pomocy społecznej, pracowników placówek noclegowych dla osób bezdomnych, pracowników organizacji pozarządowych zajmujących się pomocą dla osób bezdomnych, wolontariuszy oraz wszelkich innych osób «dobrej woli» – chętnych do współpracy”⁶⁷. Osoby prowadzące badanie powinny dotrzeć do miejsc, w których najczęściej spotykane są osoby w kryzysie, takich jak m.in.:

- a) noclegownie;
- b) schroniska dla osób bezdomnych;
- c) schroniska dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi;
- d) mieszkania wspomagane;
- e) mieszkania treningowe;
- f) ogrzewalnie;
- g) domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży;
- h) ośrodki interwencji kryzysowej⁶⁸.

Statystyki z szóstego ogólnopolskiego badania liczby bezdomnych z 2024 r., koordynowanego przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, wykazały, iż w kryzysie bezdomności żyją 31 042 osoby, w tym 80% stanowią mężczyźni, 20% kobiety, a 5% młodzież poniżej 18. roku życia⁶⁹. Porównując te wyniki z poprzednimi badaniami z 2019 r., gdzie liczba bezdomnych wynosiła 30 tys., widoczna jest lekka tendencja wzrostowa⁷⁰.

Raport z badania dostarcza informacji, w jakich miejscach najczęściej przebywa młodzież do 17. roku życia. W ośrodkach interwencji kryzysowej znajduje się 79 osób, w schroniskach – 78, a najwięcej w domach dla samotnych matek z dziećmi (430 osób) oraz w ośrodkach dla uchodźców (240 osób). Aż 165 młodych

⁶⁷ *Ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych – Edycja 2024*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/ogolnopolskie-badanie-liczby-osob-bezdomnych---edycja-2024> (20.02.2025).

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych – Edycja 2024*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-ogolnopolskiego-badania-liczby-osob-bezdomnych---edycja-2024> (20.02.2025).

⁷⁰ *Ibidem*.

dorosłych znajduje się z zakładach karnych, 76 kobiet przebywa w ośrodkach dla samotnych matek, 160 osób – w schroniskach dla bezdomnych, a w pustostanach, altankach czy na ulicach znajduje się 125 osób⁷¹.

W 2021 roku na terenie miasta stołecznego Warszawa przeprowadzono diagnozę dotyczącą sytuacji osób doświadczających bezdomności, która wskazała, iż młodzi ludzie korzystający z noclegowni stanowią 1,43% ogółu badanych⁷².

Ogólnopolska Federacja na rzecz Rozwiązywania Problemu Bezdomności w opracowaniu *Pokonać bezdomność 2022. Ku deinstytucjonalizacji* zaznacza, iż należy podejmować wszelkie działania prewencyjne na poziomie europejskim, krajowym oraz lokalnym, aby zmniejszyć skalę bezdomności. Działania te powinny uwzględniać różne dziedziny życia społecznego, tj. mieszkalnictwo, rodzinę, pomoc społeczną czy system edukacji, aby były skuteczne i rzeczywiście zmniejszały występowanie bezdomności⁷³.

Monitorowanie zakresu występowania bezdomności jest niezwykle trudne nie tylko w Polsce, ale również w innych państwach na świecie, ze względu na częste zmiany miejsca pobytu ludzi dotkniętych tym kryzysem. Może się to przyczynić do uwzględniania tych samych osób kilka razy w analizach. W przeprowadzanych badaniach widoczna jest tendencja do zmniejszania się liczby bezdomnych w okresie, gdy jest ciepło, natomiast w porach zimnych osoby te korzystają z pomocy placówek udzielających wsparcia jednostkom, które nie mają dachu nad głową⁷⁴.

Mimo iż dokładna liczba młodych bezdomnych nie jest znana, to stanowią oni znaczną część grupy bezdomnych. Jedną z dostępnych form badania bezdomnych są tzw. badania *point in time*, które realizowane są w ciągu wcześniej określonego czasu na danym terenie. Umożliwia to poznanie skali występowania tego zjawiska w krajach europejskich. Jak wskazują dane, młodzi bezdomni stanowią 16% w Norwegii, 20% w Danii oraz 20% w Belgii. W „badaniach amerykańskich obejmujących tylko osoby bez dachu nad głową oraz w noclegowniach i schroniskach, w 2020 roku 7,8% stanowiła młodzież, w tym ponad 17.000 było bez dachu nad głową. Wyróżnia się także osoby poniżej 24 roku życia, które nie są w towarzystwie rodzica, opiekuna, czy innego członka rodziny (*unaccompanied*). Takich młodych samodzielnych osób w wieku 18–24 lata było ponad 30.000”⁷⁵.

⁷¹ P. Jęczmionka-Majchrzak, *Rekordowa liczba młodych ludzi bezdomnych*, <https://oko.press/rekordowa-liczba-mlych-ludzi-bezdomnych> (24.02.2025).

⁷² *Diagnoza sytuacji osób doświadczających bezdomności na terenie miasta stołecznego Warszawy*, <https://wsparcie.um.warszawa.pl/problematyka-bezdomnosci-w-warszawie> (21.02.2025).

⁷³ *Ibidem*, s. 92.

⁷⁴ B. Szluz, *Zjawisko bezdomności w wybranych krajach Unii Europejskiej*, Rzeszów 2014, s. 15.

⁷⁵ *Pokonać bezdomność 2022. Ku deinstytucjonalizacji*, red. J. Wilczek, Zabrze 2022, s. 135.

Podsumowanie

W XXI w. bezdomność jest jednym z problemów społecznych, które zaczynają dotyczyć także młodych ludzi w przedziale wiekowym 18–26 lat. Młodzi pozostający bez dachu nad głową zmagają się z takimi trudnościami, jak: brak wsparcia od najbliższych osób, utrata wiary we własne możliwości i umiejętności, niemożność nabycia niezbędnych zdolności i zasobów prowadzenia dorosłego życia i właściwego wypełniania ról społecznych.

Bezdomność młodych to ważny problem społeczny, któremu należy przeciwdziałać oraz tworzyć odpowiednie narzędzia pomocowe i zapobiegawcze. Przeciwdziałanie bezdomności w tej grupie wiekowej jest kluczowe, ponieważ odnosi się do jednego z najważniejszych etapów życia, w którym poczucie stabilizacji, akceptacji i wsparcie od innych ludzi jest niezbędne do dalszego właściwego funkcjonowania w społeczeństwie. Dlatego znaczące jest nagłaśnianie tego zjawiska w mediach masowych, artykułach i literaturze naukowej, aby tworzyć odpowiednie programy wsparcia dostosowane do potrzeb tej grupy wiekowej, mieszkalnictwa oraz przeciwdziałania marginalizacji społecznej.

Zjawisko bezdomności młodych ludzi różni się od bezdomności ludzi dorosłych zarówno pod względem przyczyn, konsekwencji, jak i samych potrzeb przedstawianych przez osoby dotknięte tego typu kryzysem. Kluczowymi elementami wpływającymi na wystąpienie bezdomności są problemy rodzinne, uzależnienia od środków psychoaktywnych, brak odpowiedniego wsparcia instytucjonalnego czy przygotowania do samodzielnego życia po opuszczeniu pieczy zastępczej. Dodatkowo brak pracy czy utrudnione odnalezienie się na rynku mieszkaniowym utrudniają młodym samodzielne życie. Przyczyny bezdomności młodych są wielowymiarowe i złożone. Szczególnie narażone są jednostki wychowujące się w ubóstwie czy osoby nieheteronormatywne, które często spotykają się z odrzuceniem ze strony najbliższej rodziny i otoczenia.

Bibliografia

- Czapnik-Jurak M., *Warszawska diagnoza sytuacji mieszkaniowej młodzieży w wieku 17–25 lat zagrożonej lub dotkniętej bezdomnością – raport z badania*, Warszawa 2019.
- Gaetz S., O’Grady B., Kidd S., Schwan K., *Wihitoh a Home: The National Youth Homelessness Survey*, Canadian Observatory on Homelessness Press 2016.
- Gaetz S., O’Grady B., Kidd S., Schwan K., *Youth Homelessness in Canada: Implications for Policy and Practice*, Canadian Homelessness Research Network Press 2013.
- Gajda K., *Ścieżki bezdomności młodych bezdomnych krakowskich*, „Youth in Central and Eastern Europe” 2020, vol. 7, no. 11.

- Granosik M., Motyka M., Szczepanik R., *Bezdomność młodzieży i młodych dorosłych w Polsce*, Warszawa 2023.
- Hass G., *Kryzys bezdomności młodzieży jako nowe zjawisko społeczne*, „Rzeszowskie Studia Socjologiczne” 2023, nr 16.
- Jarosz M., *Obszary wykluczenia tu i teraz [w:] Nieobecność społeczna. W poszukiwaniu sensów i znaczeń*, red. Z. Galor, B. Goryńska-Bittner, Poznań 2012.
- Kist M., Erickson P., *Substance Use & Mental Health Problems among Street-involved Youth: The Need for a Harm Reduction Approach [w:] Youth Homelessness in Canada: Implications for Policy and Practice*, red. S. Gaetz, B. O’Grady, S. Kidd, K. Schwan, Toronto 2013.
- Krajewska-Kułał E., Van Damme-Ostapowicz K., Rozwadowska E., Lewko J., Łukaszuk C.R., Rolka H.J., Sierakowska M., Szyszko-Perłowska A., Kulmaczewska A., Radziejewski P., Moczydłowska A., *Ocena postaw młodzieży wobec bezdomności [w:] W drodze do brzegu życia*, red. E. Krajewska-Kułał, C.R. Łukaszuk, J. Lewko, Białystok 2011.
- Model. Gminny standard wychodzenia z bezdomności*, red. R. Stenka, P. Olech, Ł. Browarczyk, Gdańsk 2014.
- Moraczewska B., *Bezdomność. Definicja, problemy, rozwiązania obecne oraz historyczne odwołanie do ludzi luźnych*, „Studia Gdańskie. Wizje i Rzeczywistość” 2013, t. X.
- Mostowska M., *Przegląd problematyki bezdomności młodzieży [w:] Pokonać bezdomność 2022. Ku deinstytucjonalizacji*, red. J. Wilczek, Zabrze 2022.
- Motyka M.A., *Rodzinne uwarunkowania bezdomności młodzieży*, „Wychowanie w Rodzinie” 2023, t. XXX(4).
- Pisarska M., *Miejskie schronisko dla bezdomnych kobiet*, „Praca Socjalna” 1993, nr 4.
- Raising the Roof, Youth homelessness in Canada. The Road to solutions.*
- Szczygieł E., *Analiza danych zastanych dotyczących zjawiska bezdomności wśród dzieci i młodzieży w Polsce*, „Problemy Dzieci” 2013, nr 1.
- Szluz B., *Zjawisko bezdomności w wybranych krajach Unii Europejskiej*, Rzeszów 2014.
- Tędziągolska M., Gola W., Rżanek K., Woźniakowska P., *Problem bezdomności młodzieży i młodych dorosłych w Warszawie. Diagnoza sytuacji*, Warszawa 2015.
- Truskołaska E.M., *Kryminologiczne aspekty bezdomności*, rozprawa doktorska napisana w Katedrze Prawa Karnego i Kryminologii (Zakład Prawa Karnego) Uniwersytetu w Białymstoku pod kierunkiem naukowym prof. zw. dr. hab. E.W. Pływaczewskiego, 2018.
- UN-Habitat, *Annual Report 2020*, United Nations Human Settlements Programme 2020.
- United Nations, *Affordable housing and social protection systems for all to address homelessness. Report of the Secretary-General*, 2020.
- Wang J.Z., Mott S., Magwood O., Mathew C., McLellan A., Kpade V., Gaba P., Kozloff N., Pottie K., Andermann A., *The impact of interventions for youth experiencing homelessness on housing, mental health, substance use, and family cohesion: a systematic review*, „BMC Public Health” 2019, no. 19(1), art. 1528.
- Wasilewska-Ostrowska K.M. *Bezdomność – młodzież – pomoc – deinstytucjonalizacja [w:] K.M. Wasilewska-Ostrowska, A.M. Kola, B. Borowska-Beszta, Bezdomność. Raport z pedagogicznych badań jakościowych*, Toruń 2022.

Netografia

- Diagnoza sytuacji osób doświadczających bezdomności na terenie miasta stołecznego Warszawy*, <https://wsparcie.um.warszawa.pl/problematyka-bezdomnosci-w-warszawie> (21.02.2025).
- Jęczmionka-Majchrzak P., *Rekordowa liczba młodych ludzi bezdomnych*, <https://oko.press/rekordowa-liczba-młodych-ludzi-bezdomnych> (24.02.2025).

Ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych – Edycja 2024, <https://www.gov.pl/web/rodzina/ogolnopolskie-badanie-liczby-osob-bezdomnych---edycja-2024> (20.02.2025).

Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych – Edycja 2024, <https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-ogolnopolskiego-badania-liczby-osob-bezdomnych---edycja-2024> (20.02.2025).

YOUTH HOMELESSNESS AS A NEW AND GROWING SOCIAL PROBLEM

Abstract

The problem of youth homelessness is a new social phenomenon that has only recently been addressed in scientific articles. Previously, it was only reported, with no attempts made to counteract its occurrence. Youth homelessness differs from adult homelessness due to different needs, experiences, and skills. Young people attempt to conceal their difficult situation and fear help from support institutions. Experiencing homelessness brings with it a number of adverse physical and psychological consequences and hinders the acquisition of necessary skills and abilities to properly function in society. This article presents the phenomenon of youth homelessness as a new social problem. It outlines the definition, characteristics, and causes of the issue, as well as its scale in Poland and worldwide.

Keywords: young homeless people, new social problem, causes, consequences, scale of the phenomenon

BEZDOMNOŚĆ MŁODYCH LUDZI JAKO NOWY, ROSNĄCY PROBLEM SPOŁECZNY

Streszczenie

Problem bezdomności młodych ludzi jest nowym zjawiskiem społecznym, który dopiero od niedawna jest poruszane w artykułach naukowych. Wcześniej było wyłącznie sygnalizowane, bez podejmowania prób przeciwdziałania jego występowaniu. Bezdomność młodych ludzi różni się od bezdomności ludzi dorosłych ze względu na inne potrzeby, doświadczenia i umiejętności. Młodzi ludzie próbują ukrywać swoją trudną sytuację oraz obawiają się pomocy od instytucji pomocowych. Doświadczanie braku dachu nad głową przynosi ze sobą szereg niekorzystnych konsekwencji fizycznych, psychicznych oraz utrudnia zdobycie potrzebnych umiejętności i zdolności do prawidłowego wypełniania ról w społeczeństwie. W artykule przedstawiono zjawisko bezdomności młodych ludzi jako nowy problem społeczny. Wskazano jego definicję, charakterystykę, przyczyny wystąpienia oraz skalę zjawiska w Polsce i na świecie.

Słowa kluczowe: młodzi bezdomni, nowy problem społeczny, przyczyny, konsekwencje, skala zjawiska